

Ethische aspecten verbonden aan het doceren van seksualiteitsgeschiedenis

Henk de Smaele^{*1}

In juni 2013 kreeg ik een hartelijke bedankingsmail in mijn inbox van een student die dat academiejaar mijn mastervak *'History of the Body, Gender and Sexuality'* had gevolgd. Hij had veel aan mijn vak gehad, "ook op persoonlijk vlak": "ik denk zelfs dat ik er een betere mens van geworden ben". Ik moest meteen denken aan deze e-mail toen ik werd gecontacteerd met de vraag een korte reflectie te schrijven over de ethische aspecten verbonden aan het doceren van mijn vak over de geschiedenis van lichaam en seksualiteit. Zelf ben ik niet geneigd meteen aan ethiek te denken in relatie tot dat opleidingsonderdeel. De eerder geciteerde student deed in zijn e-mail echter wel duidelijk een beroep op morele begrippen. Misschien was het toch de moeite waard om hierover verder na te denken?

Ik ben er niet in geslaagd een gesprek te organiseren met de student van deze e-mail. Ik weet dus niet wat hij precies bedoelde wanneer hij stelde misschien een "beter mens" te zijn geworden door mijn colleges. Wel sprak ik als voorbereiding voor deze reflecties met een aantal andere oud-studenten en verzamelde ik enkele schriftelijke reacties. Dat alles gebeurde op een weinig 'methodische' manier. Zo schreef ik een aantal ex-studenten aan die in het verleden hadden aangegeven op de een of andere manier door het vak geraakt te zijn en met wie ik (via facebook bijvoorbeeld) contact houd. Ik had uiteindelijk min of meer lange gesprekken met drie mannen en één vrouw. Wellicht niet toevallig identificeerden drie van deze vier gesprekspartners zich als holebi (twee mannen en één vrouw): zoals ook verder uit de bijdrage blijkt, heeft het vak vooral voor holebi-studenten een persoonlijke betekenis.

Vooraleer ik de inhoud van deze gesprekken toelicht, wens ik de context van het vak *'History of the Body, Gender and Sexuality'* nader toe te lichten. Het vak wordt als keuzevak aangeboden in de master geschiedenis. Ik doceerde het voor het eerst als licentievak in het academiejaar 2004-05, als kersvers docent aan het Antwerpse geschiedenisdepartement. Hoewel het toen wellicht een primeur betrof in de Vlaamse onderwijscontext, heeft de introductie van het vak in het curriculum nooit ter discussie gestaan. In mijn sollicitatiedossier had ik aangekondigd zo'n opleidingsonderdeel te willen doceren en mijn proefles (als deel van mijn sollicitatieprocedure) behandelde de representatie van het mannelijk naakt in de periode 1780-1950. De selectiecom-

* henk.desmaele@uantwerpen.be

1 Power in History: Centrum voor Politieke Geschiedenis, Departement Geschiedenis, Universiteit Antwerpen

missie en het departement wisten dus dat seksualiteit een belangrijke component van mijn onderzoek en onderwijs zou vormen. Sindsdien heb ik het vak om de twee jaar gedeceerd: eerst in de licenties, vervolgens in de master. Vanaf het academiejaar 2012-13 doceer ik het vak in het Engels. Er schrijven zich telkens relatief veel studenten in (40 à 50), ongeveer evenveel mannen als vrouwen. De grote meerderheid bestaat uit geschiedenisstudenten, al schrijven de laatste jaren ook studenten uit andere richtingen en faculteiten zich voor het vak in. Sinds de instructietaal is veranderd, is 10 à 15% van de studenten anderstalig.

Ik beschouw geschiedenis van gender en seksualiteit als een van mijn kerndomeinen. Enerzijds is het voor mij een ‘veld’ dat niet wezenlijk verschilt van andere deelgebieden of thema’s in de geschiedenis (zoals de geschiedenis van beroepsorganisaties of politieke instituties) en waarin ik de onderwijsmaterie ‘gewoon’ tracht te introduceren via een aantal thema’s en het werk van een aantal toonaangevende auteurs. Anderzijds besef ik dat gender- en seksualiteitsgeschiedenis toch ook iets ‘anders’ is en onvermijdelijk verband houdt met allerlei persoonlijke en politieke kwesties. De persoonlijke implicaties van de onderwijsmaterie wordt in andere historische domeinen vaak minder intens of dwingend gevoeld. Die dubbele houding is ook voelbaar in mijn aanpak van het vak, die doorgaans zakelijk en ‘afstandelijk’ is en inzet op kennis en inzicht, maar die op bepaalde momenten heel uitdrukkelijk op zoek gaat naar de betekenis van gender en seksualiteit voor het leven vandaag.

Uit de reacties (zowel in de gesprekken als via e-mail) blijkt dat de toehoorders die dubbelheid ook zo ervaren (en expliciet benoemen), en doorgaans ook wel appreciëren. Een van de studentes vertelde: “Het is een heel persoonlijk vak. (...) Ge hebt enerzijds de lijn van gewoon de geschiedenis (...), maar anderzijds bekijk je ook video’s, en ik denk dat die culturele *approach*, dat komt gewoon dichterbij mensen”. Een andere studente schreef mij:

“Ik denk dat de UA er goed aan doet dit vak in te plannen aan het einde van de opleiding. Studenten hebben dan een zekere maturiteit bereikt, hun ergste identiteitscrisisen zijn misschien wat achter de rug en bovendien hebben ze in de bachelor bepaalde denkkaders meegekregen (van Foucault bv.), die het misschien gemakkelijker maken om dergelijke thema’s op een ‘wetenschappelijke’ manier te bespreken en casussen te behandelen die zonder de nodige context misschien moeilijk of gênant zouden zijn. Aangezien het in grote mate over percepties gaat, vond ik het ook goed dat er in de lessen visies uitgewisseld werden met de studenten. Gewone hoorcolleges zijn voor dit soort onderwerpen misschien minder interessant.”

De studenten bevestigen dus de relevantie van een gecombineerde pedagogie gebaseerd op academische distantie en de uitwisseling van historische en actuele perspectieven en ervaringen. In een tweede mail illustreerde dezelfde studente hoe dat tweede aspect in de lessen aan bod kwam. Ze schreef over “de meerwaarde om recente films, citaten en dergelijke te vergelijken met oudere, omdat zo duidelijk werd dat ons dagelijks leven vol zit met genderopvattingen, visies op het lichaam en seksualiteit die banaal lijken, maar in historisch perspectief niet vanzelfsprekend zijn”. Ze gaf ook aan

dat, wat haar betreft, die discussie met de studenten nog verder mocht gaan: “Studenten hebben immers ook heel verschillende achtergronden, verschillende leeftijden en geslacht en daardoor misschien een verschillende beleving van gender(on)gelijkheid, stereotypering, eventuele druk die de maatschappij mannen en vrouwen oplegt, wat voor onderwerpen die absoluut onvoltooid verleden tijd zijn toch interessante perceptieverschillen op heden én verleden kan opleveren”.

Tijdens de colleges ga ik soms groepsdiscussies uit de weg omdat ik bang ben de controle te verliezen, waardoor de inhoud mogelijk kwetsend wordt, bijvoorbeeld voor holebi-studenten of vrouwen. Nochtans heb ik in de praktijk nooit zo’n onaangename momenten meegemaakt. De geïnterviewde (holebi-)studenten kunnen zich ook geen kwetsende momenten herinneren en beschrijven de lesomgeving als “veilig”. Eén van hen, die kort voordien ‘uit de kast was gekomen’ en voor het eerst een relatie met een man beleefde, geeft aan dat de colleges voor hem “spannend” en soms ook “emotioneel” waren. Zijn parallelle proces van *coming out* kleurde mee de manier waarop hij de lessen ervoer. Hij apprecieerde dat studenten tijdens de discussiemomenten nooit rechtsreeks werden aangesproken op hun seksualiteit.

Hoewel ik gender en seksualiteit tijdens de lessen dus in de eerste plaats nogal cognitief en afstandelijk benader (hierbij geholpen door het historisch perspectief) en daardoor de thematiek als ‘gewoon’ voorstel, leeft bij de studenten een sterk gevoel dat het vak ‘anders’ is. Ze verwijzen daarbij onder andere naar mijn “persoonlijke stijl”. Wat op nogal wat studenten indrukt maakt, is dat ik, ongeveer halverwege de lessenreeks, in mijn powerpointpresentatie een fragment toon uit een online discussie onder eerstejaarsstudenten over mijn vermeende seksuele voorkeur die jaren geleden op een (nu verdwenen) digitaal forum voor Antwerpse studenten (flopclass) werd gevoerd. Mijn ‘*performance*’ werd door die studenten als weinig mannelijk benoemd en meteen werd ik als homo (“fien”, “ene die graag in roze pakskes rondloopt”, “ridder van de bruine dreef”) omschreven: “as ge ne acteur een fien laat spele en zegt dat em wa moet “overacten” dan was em nog niks tegenover de smaele”. Ik gebruik dit voorval om te illustreren hoe *genderperformance* en seksuele identiteit nog steeds in elkaars verlengde worden gezien, en hoe mensen ook vandaag (*in casu* de docent) hiermee worden geconfronteerd. Bij iedere nieuwe jaargang van het vak twijfel ik of zo’n autobiografisch voorbeeld wel ‘professioneel’ is; de reacties van de bevroegde studenten lijken evenwel te bevestigen dat het een manier kan zijn om de studenten over hun eigen leven te doen nadenken, zonder hen zich daarbij persoonlijk kwetsbaar te doen opstellen. Een geïnterviewde studente getuigt hierover: “Dat was de eerste keer dat een van mijn professoren in de les zoiets persoonlijks aanhaalde. En ik vind dat heel waardevol. En ik denk dat het ook dat is dat studenten uitlokt om na te denken, wat is nu de relevantie in mijn leven van wat we nu net gezien hebben.”

Ook de andere oud-studenten herinneren zich dat moment, dat ze als “moedig” omschrijven. Zeker voor de holebi-studenten leek het een belangrijk moment. Ze weten dat ik als man een vrouwelijke partner en kinderen heb, en waarderen dat ik mij niet bijzonder *straight* gedraag maar mezelf “kwetsbaar” opstel. Een van hen legt uit: “U bent zelf iemand die relatief vrouwelijk is, maar wel hetero, maar dat is voor een stuk

ook wel een voorbeeldfunctie zo". Ook voor een andere student bleek mijn houding een aanmoediging om een gesprek met me aan te knopen en zijn persoonlijke '*gender trouble*' te bespreken. De student in kwestie botste in het kader van zijn masterproef op de rigiditeit waarmee homoseksuele respondenten in zijn masterproefonderzoek aan de binariteit van het hedendaagse gendersysteem (*i.e.* man/vrouw, homoseksueel/heteroseksueel) vasthielden.

Op het gevaar af deze korte reflectie te weinig zelfkritisch te eindigen, wil ik toch besluiten dat de combinatie van een cognitieve en meer persoonlijke aanpak in de praktijk lijkt te werken. Een holebi-oud-student getuigt: "Door die colleges over lichaam, gender en seksualiteit ben ik mezelf meer gaan aanvaarden, genderstereotypen meer in vraag gaan stellen en durf ik mijn omgeving lastige vragen te stellen". Wellicht zorgt mijn aanpak ervoor dat vooral studenten met een *queer* perspectief op de werkelijkheid de lessen *empowering* vinden en daarop ook positieve feedback leveren, terwijl de weerstanden die ik ongetwijfeld evenzeer oproep, voor mij grotendeel onzichtbaar blijven, of ten minste onuitgesproken blijven.